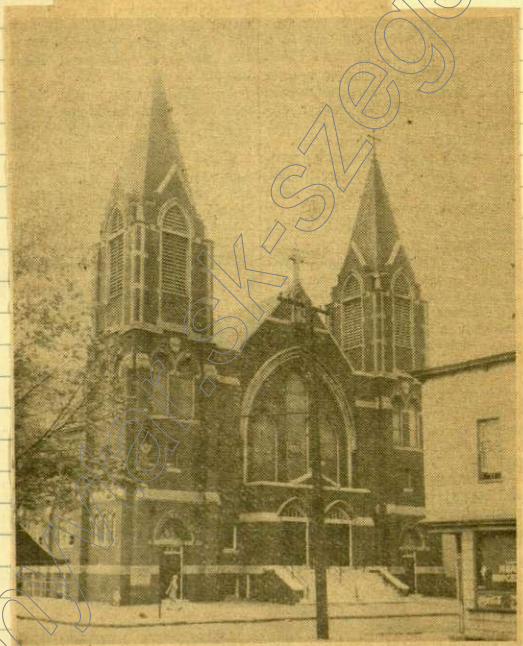

DETROIT, Mich

Szent Kereszt Egyház

építette Járdánházi
Kovács Lajos
Plébános

A DETROITI SZENT KERESZT TEMPLOM ARANYJUBILEUMÁRA

SZEPTEMBER 14

1975

Detroitba az első magyarok századunk első esztendeiben szállingóztak Toledoból. A Ford gyár indult el ekkor és vett fel számos magyar munkást. Ezt a tényt bizonyára elősegítette, mert gyár legkiválóbb mérnöke — Galambos — magyar volt. A katolikus magyarok hamarosan megtudták, hogy a német plébánia fiatal káplánja — Klenner Hubert — Kolozsvárott született német származású szülőktől, de tud magyarul. Könyörgésükre Foley János püspök Klenner Sathert átengedte a magyarok szolgálatára, 1905-ben már plébánosi jogkörrel. A detroiti plébánia tehát az idén hetven éves.

Fr. Klenner hamarosan megvette a nagy telket templom, iskola, plébániának építésére. Az építést 1915-ben kezdték el s az épületeket Foley püspök áldotta meg 1916-ban. Tizenöt év alatt a hívek száma annyira emelkedett, hogy szükség volt megfelelő nagy templom építésére. Fr. Klenner ekkorra letörlesztette a kölcsönt, felmentést kért a plébánosság alól, mert pappászentelése előtt már szemintárium tanárságra készült.

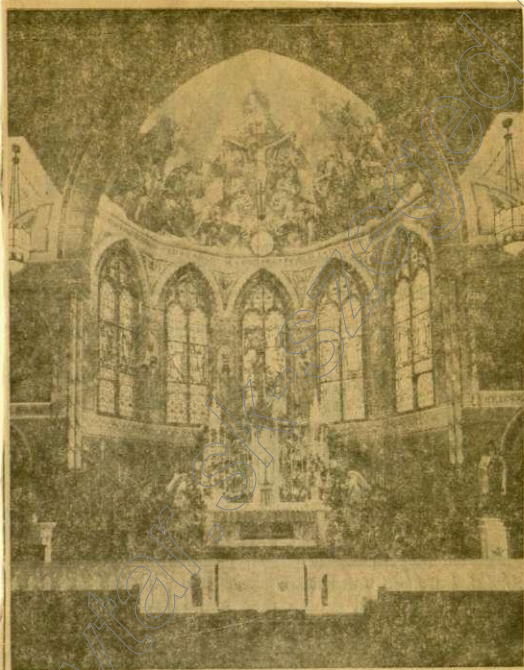
A Szent Kereszt plébániát a St. Paul Minn.-ből érkezett Rickert Ernő vette át 1921 jan.-ban. Az iskola ekkor csak két osztályból állt. Mikor az új plébános az első vasárnapi misén lélezer gyereket látott a templomban Foley püspöktől azonnal engedélyt kért és kapott az összes elemi osztályok felépítésére. Fr. Rickert azonban már novemberben elfogadta a clevelandi Szt. Margit plébánia vezetését.

Kovács Lajos, az új plébános Pittsburghból érkezett 21 karácsonya előtt. A detroiti egyházmegye új főpásztora, Gallagher Mihály püspök azonnal megszerette a kiváló plébánost, de templomépítési kérését kölcsönük kilizetésének időpontjához kötötte. Plébános és a hívek siettek a törlesztéssel és 1924 júniusában megkezdtek a nagy munkát. A csodával határos a tény, egy év és három hónap alatt fölépítették a kéttornyú hatalmas templomot, melyet Gallagher püspök 1925 szeptemberében felszentelt. Ezért ünnepelehetjük szeptember 14-én az aranyjubiléumot.

Állítom, hogyha a Szent Kereszt templom az amerikai katolikus magyar templomok legszebbike, de legalább is egyik legszebbike. Azonnal hozzáteszem a tényt: Kovács Lajos plébános és utódai Msgr. Nagy Dezső és Jakab András csak neves művészeket alkalmaztak a templomban. Az ötven év történetének megírásában épp az utolsó tény miatt kerültem nehézségekbe. Ugyanis a templomról — a festőművésszel kötött szerződésen kívül hiányzott minden szerződés; s ami ennél nagyobb nehézséget jelentett: a plébánosok az ötven esztendő folyamán sem a megjelent Albumokban, sem a heti bulletinokban nem említették a templom építésének és művészeinek neveit.

A templom építésére vonatkozóan volt rendkívüli szerencsém. Kovács Lajos plébános "Katolikus Órszem" címen adott ki időszaki lapot. A templomepítés elvállalásakor lemondott a szerkesztésről. Lapja összes számaiból egy példányt összegyűjtött; a szétmálló példányok utolsóelőtti számában közölte az újságot; az építendő új templom iratait, rajzait beadta Gallagher püspöknek, akinek nagyon megtetszettek az építész rajzai. Azután írt arról, hogy az építész, Kohner Henrik Temesvárotti született, s Delrayn kívül a városban is számos magán- és középület építészé. A szerencse folytatódott: a telefonkönyvben akadtam Kohner Sándor építész nevére. Angol kérdésemté, hogy nincsen rokonságban templomunk neves építészével, — magyarul felelt: "ő az édesatyám". Építészünket tehát bemutatathatjuk az albumban. Kohner Henrik Temesvárotti lakó szülei német-származásúak voltak. Kohner Henrik a Temesvárotti szerzett gimnáziumi érettségi bizonyítványával jött Amerikába. New Yorkban végezte el az építészeti főiskolát, hamarosan megnősült és feleségével a fejlődő Detroitba költözött s közel Fr. Klenner templomához, a Jefferson Streeten bereltek lakást. Építész fiúk, Sándor szerint a szülők otthon mindig magyarul beszéltek . . . Alkotásaiból csak a legfontosabbakat soroljuk fel: Detroit hét színháza épült Kohner Henrik tervei szerint; 1925-ben épült a Szent Kereszt templom kívül a 10 emeletes Sewyer hotel, azután a vágóhid egy református és egy evangélikus templom, amelyeknek

A Szent Kereszt templom belseje

tervezése által készült a Szent Kereszt székesegyháznak belső templom tervét elkészítésére. (Kohner nem volt templom-építész.) Abban az időben kutattak a művészek új stílus után. Kovács plébános és tehetséges segédlelkésze, Demkó Zoltán (aki az innsbrucki egyetemen szerzett doktorátust) lettek az építész asztalára nagy és szép templomokról felvett fényképeket és mert Detroit szegény magyar munkásai nem építhettek fel egységes gótikus vagy barokk templomot, Kohner Henrik rendkívüli tehetsége folytán több stílus alkalmazásával állította fel a remek Szt. Kereszt templomot.

Bárki lép a kórus alatt a templomba s szeme elé tárul a hatalmas szentély színes ablakaival, freskóival, oltáraival, festett ablakaival, azután a kereszthajó arányos íveivel, az árkádós kijáróval, és ugyancsak a sok színes ablakkal és freskókkal: a sok szépség önkéntelenül térdre kényszeríti. Neves költőnk, Tollas Tibor, a Nemzetőr szerkesztője tartott a közelmúltban plébániánk termében írói előadást. Először látta templomunkat. A szentély és kereszthajóban a nap sugározta a festett ablakok gazdagságát és állították eléje a templom és hajó pazar szépségeit. Térdeiről fölállt és mondotta: Európa, Amerika sok templomát láttam, eddig egy sem gyakorolt rám akkora hatást, mint ez.

Kohner építésznek és művészeinknek köszönjük templomunk rendkívüli értékeit.

A művészek közül elsőnek emeljük ki az oltárépítőket. Kovács plébános Chicagó kiváló oltárépítőit, a Pontifical Institute of Art-ot (amely Középameriká nagyon sok temploma oltárait építette), kérte fel a templom összes oltárai, szobrai elkészítésére. Munkáik ma is templomunk nagy értékei. A cégvezető neve volt De Palrato Stationary Co.: az intézmény helyén (Adams Street 762-770) ma felhőkarcolók emelkednek.

A templom kiváló orgonáját már Msgr. Nagy Dezső a clevelandi neves Hitteler Haltcamp Aparling Co. orgonaépítészeknél rendelte. Részletesebben terünk ki templomunk ablakai és a freskók művészeire.

A szentély öt ablakának művészeire vonatkozóan a kiadási Napló annyit jegyzett fel, hogy a "Fort" Streeten volt műterme. "Kovács plébánostól pedig megtaláltam a verseny pályázati feljegyzését, amelyben ennyit jegyzett fel: "a szentély ablakokat a Schroeder kapta". A detroiti telefonkönyvben kétszáz Schroeder nevet találunk, de művésztünkről csak annyit sikerült megtudni, hogy 1927-ben meghalt utódok nélkül. Szép munkát végzett. De külön kiemeljük a másik tényt: a szentély ablakai a legszebb katolikus és magyar hitvallás: Krisztus keresztje, Szent Péter és Szent Pál apostolok mellett az Árpád-ház szentjeit ábrázolják: Istvánt, Imrét, Lászlót, Erzsébetet Margitot ...

Kovács Lajos plébánost a sok gond és munka vitte 1927-ben a sírba. Utódja Msgr. Nagy Dezső még nagyobb művészre bízta a kereszthajó és a templom többi ablakai ábrázolását. A kiadási Naplóban találtam ezt a feljegyzést: "utolsó fizetés az ablakfestőnek, Von Gerichten Columbus, Ohio." Az eredménytelen levelezést és telefonálást elhallgatjuk. Columbusban jött lelkes magyar nő, Mrs. Koe-Krompecher: kutatásai eredményeiből csak a lényeget említem: Ludvig Von Gerichten, a kiváló ablakfestőművész Münchenből jött az USA-ba, először Cincinnati-ba, onnan Columbusba. Studiója volt New Yorkban, Columbusban és Münchenben. Művészetéről már 1915-ben amerikai könyv írt. Ebből tudjuk meg, hogy megnyerte az amerikai legnagyobb kitüntetést, a Grand Price-t és a St. Louis-i világkiállításon négy aranyérmét. Művein művészet és áhitat vetekednek egymással. Templomunk "priceless" értékei.

Alig fejezte be Von Gerichten művészetét, a depresszió néven ismert tözsdezuhanás többszáz sokgyermekes családot vitt a vidékre; a visszamaradtak nagy része az egyházközség ingyenkonyhaja tartotta életben. A második világháborúra való készülődés idején jutott népünk újra munkához, keresethez. A Rózsafüzér Társulat kérte fel azonnal Jakab plébánost régi ígéretük, fogadásuk teljesítésére: Fr. Jakab a templom kifestésére megkötötte Daubner Pál, magyar származású festő művésszel a szerződést. Daubner ebben az időben már jönevű művész volt; a new yorki magyar művészi Kör World Federation of Hungarian Artists tagja. Szerződésében leírja találmányát, mellyel meghosszabbítja a freskók időtartamát. Legnagyobb alkotása a szentély burkolatán a Megváltás ábrázolása: az Atyaisten tartja a világot a keresztfeszített Jézust. Az imádó angyalok mellett

látjuk azokat a prófétákat, akik jövendöltek Jézus szentvé-
déséről. Ugyancsak rendkívüli művészi érték a szentély
falának mezőjén egyik oldalon az Annunciatio, a másik
oldalon Mária koronázása, — tehát az örvendetes olvasó
első és a dicsőséges olvasó utols-titkának a megfestése. A
templom hajójában találjuk a többi titkok festményeit...

Daubner festőművész freskói legszebbjeit a szentély
minden felvételén láthatjuk.

* * *

A rövid méltatásból kitűnik, hogy a Szent Kereszt
templom nemcsak rendkívüli magyar érték, de művészi érték
is. Miután a múltban senki sem említette az építésznök és
művészeink nevét, reméljük, hogy arany jubileumunktól
kezdve Detroit vezető, városrendezői jobban fogják méltá-
nyolni a tényt, hogy szegény magyar munkások ekkora
értékkel gazdagították a várost. Reménykedünk is abban,
hogy a város vezetői figyelmek Delray városrészre és se-
gíteni fogják magyar népünket, hogy újra széppé tegye a
"Little Hungary"-nak elnevezett városrészt.

Az olvasók figyelmét pedig felhívjuk arra, hogy a
Szent Kereszt Egyházközség az aranyjubileum alkalmává
52 oldalon, nagytomajú Albumban jelenteti meg a templom
múltját és jelenét, több egész oldalas színes és még több
oldalas nem színes kép és a templom történetének —
emellett kimerítőbb szöveggel magyar és angol nyelven való
közlésben.

Az értékes Album kapható \$ 5.-ért a következő címen

Holy Cross Rectory
8423 South St.
Detroit, Mich. 48209.

Fr. Király Kelemen

Detroiti M. Újság 1975 Szept. 12.

